

Важливе значення має не стільки скорочення строків і спрощення процесу прирощення прибутку, скільки зростання ефективності капіталізації. За умови самофінансування не має потреби сплачувати відсотків за кредитами і доходів по цінним паперам; частка дивідендів у загальній сумі прибутку скорочується за рахунок збільшення частки нерозподіленого прибутку, амортизаційного фонду і резервів. У підсумку зростає доля і маса прибутку, який спрямовується на накопичення. Інвестиції стають «дешевшими».

Стимулювання інвестицій за рахунок власних коштів підприємства є інструментом активної державної структурної політики; дозволяючи окремим регіонам, галузям або підприємствам використовувати самофінансування у більшому або меншому ступеню, держава впливає на галузеву і регіональну структуру господарства. У зв'язку з цим перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з пошуком напрямів та джерел фінансування технічного переозброєння промислових підприємств та визначенням ролі державних та місцевих органів управління в цьому процесі.

#### Література

1. Мерзляк А. Тенденції і закономірності формування та використання внутрішніх джерел інвестиційних

ресурсів регіону // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України.— 2002.— № 3.— С. 108—118.

2. Сергеев И.В., Веретенникова И.И. Организация и финансирование инвестиций: Учеб. пособие.— М.: Финансы и статистика, 2000.— 272 с.

3. Удалых О.А. Управление инвестиционной деятельностью в промышленном регионе: Дис.... канд. экон. наук: 08.02.03 / НАН Украины, ИЭП.— Д., 2002.— 188 с.

4. Федорчук Ю.М. Логистическая концепция управления потоками инвестиционных ресурсов через систему свободных экономических зон: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05.— Саратов: Саратовский гос. техн. ун-т, 2001.— 22 с.

5. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 22.08.1997.— 1997 р., № 27, стаття 181.

6. Програма економічного і соціального розвитку м. Донецька на 2008 рік.— Донецьк: Донецька міська рада, 2007.— 413 с.

7. Иностранные инвестиции растут, а их структура продолжает меняться. Электронный ресурс. Режим доступа до сайту: <http://www.donetskstat.gov.ua/region/index.php> — Заголовок з екрану.

**І.І. Кукурудза**

*д-р екон. наук, академік АЕН України,  
м. Черкаси*

## ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Про залежність результатів господарської діяльності від рівня освіти працівників знали ще у давні часи. Так, Платон зазначав, що освіта має високу економічну цінність, оскільки робить громадян «розсудливими», тобто він вважав, що освіта формує економічне мислення. Цікаві думки щодо взаємовпливу освіти та економіки висловив А. Сміт, котрий, зокрема, писав, що затрати на освіту людини можна класифікувати як капіталовкладення, яке з часом обернеться для неї більш високою заробітною платою. Якщо слова класика перекласти на нинішню фразеологію, то можна сказати, що в його висловлюванні міститься зародок поширеної в наш час в країнах Заходу теорії людського капіталу. Її суть дуже коротко можна розкрити тезою про те, що освіта підвищує здатність людини до праці, внаслідок чого стає можливим економічне зростання.

В умовах значного поширення освіти проблеми впливу знань на якість робочої сили та її продуктивність у процесі праці постійно перебувають в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, в тому числі й таких, як Г. Беккер, Зб. Бохняж, О. Грішнова, С. Дорогунцов, Р. Лукас, К. Маркс, А. Маршалл, І. Шамова, Т. Шульц та інші. У їхніх працях розглядаються пробле-

ми трансформування у людський капітал, як правило, вищої та професійно-технічної освіти, причому не завжди тільки економічної. Так, директор Центру націй Зб. Бохняж (США) зазначає, що «інвестування в людський капітал є найважливішим чинником подолання економічних, соціальних та екологічних негараздів і заснування розвинутого й заможного суспільства. Досвід Сполучених Штатів виразно свідчить, що понад 60 відсотків усіх багатств досягнуто завдяки людському капіталу» [1, с. 3].

Проте з початком ринкових перетворень у колишніх соціалістичних країнах значно зросла потреба передусім в економічних знаннях, з якими багато хто пов'язує можливість займатися власним бізнесом або влаштуватися на більш престижну роботу. Переконливим доказом небувалого зростання попиту на економічну освіту в Польщі, пише Дж. Радзіловський (Міннесотський університет), є те, що за десять років після початку ринкової трансформації кількість студентів, котрі вивчають економіку та управління нею, збільшилась на денній формі навчання у сім разів, на вечірній формі та навчання у вихідні дні — більш ніж у 17 разів, тоді як загальне число студентів збільшилось лише у 3,5 раза [2,



с. 10]. При цьому він наводить достатньо аргументів на користь тези про те, що отримані молодими людьми економічні знання дали «майже негайні економічні результати.. для регіональної та національної економіки» [2, с. 12].

Про те, що в умовах ринкових перетворень відбувається зростання попиту на економічні знання, свідчить і вітчизняна практика, зокрема стрімке збільшення студентів економічних спеціальностей. Щоправда, якщо в країнах Центральної та Східної Європи так само, як і в провідних країнах світу, всіляко підтримують розвиток економічної освіти, вважаючи її найважливішим чинником економічного зростання, то в Україні розвитку економічної освіти не приділяється належна увага, а подекуди цей розвиток навіть гальмується.

Робиться це передусім шляхом зменшення обсягів держзамовлення на підготовку фахівців економічних спеціальностей. Скажімо, при ліцензійному обсягу 50 осіб денної форми навчання МОН України фінансує лише 4–5 місць. Таким чином штучно створюється високий конкурс, який відлякує багатьох абітурієнтів та їхніх батьків, неспроможних сплачувати величезні суми за навчання дітей. Свої дії МОН України виправдовує тим, що сьогодні в країні начебто економістів готують більше, ніж потрібно.

На наш погляд, той, хто запустив в обіг цю тезу, а тим більше реалізує її, свідомо чи несвідомо прагне утримати економіку України на нинішньому низькому рівні. Адже всім мало б бути зрозуміло, що «перевиробництво» економістів якщо і є насправді, то воно зумовлене не тим, що їх багато підготували, а тим, що економіка продовжує перебувати у затяжній кризі і більшість великих підприємств, які формували попит на економістів, не працює зовсім або ледь жевріє. Але ж уряд робить все можливе, а інколи і неможливе, аби подолати кризу. І коли це станеться, тоді сповна проявиться хибність курсу на гальмування розвитку економічної освіти.

Характерно, що в той час, коли відбувається обвальне скорочення обсягу держзамовлення на економістів, обсяг держзамовлення на підготовку фахівців з іноземних мов зростає. Таку ситуацію пояснюють необхідністю забезпечення загальноосвітніх шкіл фахівцями з іноземних мов. Дійсно, школа відчуває дефіцит вчителів іноземних мов, але не тому, що їх мало готують, а тому, що переважна більшість працює секретарями у фірмах або виїжджає за кордон, щоб там працювати гувернантками та нянями. Тоді як економісти, створюючи малі чи середні підприємства, рухали б вітчизняну економіку.

Як свідчить досвід країн Центральної та Східної Європи, в умовах ринкових перетворень зростає попит на економічні знання серед усіх майбутніх фахівців з вищою освітою. Однак він не забезпечується, оскільки відбулося скорочення обсягу аудиторних годин, що відводяться на вивчення курсу основ економічної теорії. Якщо до ринкових перетворень на вивчення курсу політичної економії студентами гуманітарного профілю відводилося 140 годин, і всі вони були аудиторними, то сьогодні на вивчення основ економічної теорії дається 108 годин, з яких аудиторними є, як правило, 35–50 %. Решту годин відводять на самостійну роботу.

Аналогічна ситуація і з вивченням курсів галузевих економік, які в минулому були обов'язковими для усіх вищих навчальних закладів. Скажімо, у педагогічних інститутах та університетах тривалий час вивчався, як обов'язковий, курс економіки освіти. Проте з нинішніх державних стандартів він випав зовсім. І це в той час, коли ринкова трансформація економіки нашої держави вимагає від кожного випускника добротної економічної підготовки. Причому не тільки з економічної теорії, а й з економіки відповідної галузі.

Та, мабуть, найбільшої допомоги потребує шкільна ланка економічної освіти, яка залишається практично поза увагою науковців. Звичайно, коли вчені говорять про те, що одним з чинників стабільного економічного розвитку провідних країн є високий рівень економічної освіти населення, то вони мають на увазі всю систему освіти: від дошкільної до післядипломної. Однак шкільна економічна освіта, на наш погляд, варта дещо більшої уваги науковців, оскільки її роль у формуванні економічного мислення, а отже і в суспільному розвитку, дуже помітна.

З огляду на це, в нашому дослідженні поряд з розглядом нагальних проблем вищої економічної освіти ставиться завдання окреслити основні проблеми шкільної економічної освіти в Україні та спробувати знайти шляхи піднесення її ролі у суспільному відтворенні.

Виходячи з того, що одним із чинників сталого економічного розвитку є рівень економічного мислення населення, провідні країни світу більш як півстоліття тому почали приділяти особливу увагу вивченню економічних дисциплін в загальноосвітніх навчальних закладах [4, с.101]. Внаслідок цього навіть у початковій школі в середині 70-х років обсяг часу на вивчення економічних дисциплін було доведено до 2–4 годин на тиждень.

Тоді як у школах України, як і в школах інших республік колишнього СРСР, економічні дисципліни не вивчалися, хоча економічно орієнтовані предмети, такі, як суспільствознавство, природознавство, географія, історія, основи виробництва тощо, давали загальні відомості про економіку. Відсутність шкільних курсів економіки дещо згладжувала система економічної освіти, яка на той час діяла в кожному підприємстві, організації та установі. Вона забезпечувала вивчення основ економічних знань, передового досвіду та економічної політики стосовно до потреб певної сфери народного господарства і з врахуванням рівня підготовки та особистих інтересів кожного працівника.

Сьогодні ж будь-яка система економічної освіти в трудових колективах відсутня. А це означає, що роль школи у формуванні економічного мислення суттєво зростає. Будучи доступною для всіх юнаків та дівчат, вона покликана підготувати їх до життя і праці у доволі непростому, навіть можна сказати, жорсткому ринковому середовищі. І це завдання може реалізувати шкільна економічна освіта. Як переконує досвід країн з розвинутою ринковою економікою, вона спроможна підготувати ту частину молоді, котра не буде навчатися у ВНЗ, до самостійного прийняття ефективних рішень з економічних питань, критичної оцінки результатів соціально-економічного розвитку та політичних процесів.

Та вся біда в тому, що в школах нашої держави на вивчення економічних дисциплін відводиться вкрай

мало навчального часу. Згідно з нормативними документами, тільки в 10-у класі вивчається обов'язковий курс з економіки з розрахунку одна година на тиждень, тобто всього 30–35 годин. Щоправда, в окремих школах, головним чином міських, спромоглися запровадити ще факультативи або ж організувати поглиблене вивчення економіки.

Беруться за цю важливу справу ентузіасти, люди, котрі усвідомлюють роль та значення економічної освіти на переломному етапі нашої історії. Ентузіасти-вчені, такі, як професор Радіонова І.Ф., розробляють програми курсів і пишуть підручники, ентузіасти-педагоги беруться ті курси викладати.

На жаль, переважна більшість тих, хто читає економічні дисципліни в школі, не має ні відповідної економічної освіти, ні досвіду роботи у виробничій сфері. На місцях намагаються допомогти їм шляхом організації курсової перепідготовки та постійно діючих семінарів, проте, як визнають самі організатори курсової перепідготовки, те, що вони роблять, не вирішує проблему якості викладачів і якості викладання [4, с. 103].

Проблемами перепідготовки українських учителів економічних дисциплін у свій час пройнялися волонтери з Національної ради з економічної освіти США. За їх участю було створено Всеукраїнську асоціацію викладачів економіки, розроблялися рекомендації щодо змісту навчальних курсів і методичного забезпечення навчального процесу, надано допомогу підручниками й навчальними посібниками.

Однак на одному ентузіазмі та допомозі зарубіжних волонтерів економічне виховання шкільної молоді не забезпечити. Необхідно, щоб турботою про нього пройнялися вітчизняні організатори освіти, бо тільки вони можуть вирішити питання про запровадження в усіх школах повноцінного обов'язкового курсу з економіки та забезпечення школи висококваліфікованими викладачами економіки. Причому цей курс мав би відповідати щонайменше двом вимогам: по-перше, сприяти більш свідомому вибору молоддю сфери майбутньої діяльності і, по-друге, прискорювати адаптацію її до ринку праці.

На наш погляд, ті економічні цикли, які сьогодні читаються в школах, таким вимогам не відповідають не тільки тому, що вони малі за обсягом. А головним чином тому, що для їх засвоєння необхідний більш високий рівень загальноосвітньої підготовки. Ці курси теоретичні і за складністю наближаються до тих, що вивчаються у вищих навчальних закладах.

Думається, у 9–12 класах загальноосвітньої школи вивчення обов'язкового циклу економічних дисциплін доцільно було б здійснювати протягом не менше 4 годин на тиждень за такою схемою: у дев'ятому класі — основи економіки промисловості, у десятому — основи сільського господарства, в одинадцятому — основи економіки невиробничої сфери, у дванадцятому — основи управління економічними процесами.

Саме така структура шкільного циклу економічних дисциплін забезпечила б пізнання мобілізуючих висновків економічної науки щодо змісту, шляхів та методів здійснення перетворень в економіці і дала б необхідні знання для роботи в народному господарстві та заняття власним бізнесом тим юнакам і дівчатам, котрі після

закінчення загальноосвітньої школи не попадуть ні в коледжі, ні в університети. Сьогодні вчорашні випускники, щоб не заблукати у лабіринтах ринку, вимушені самотужки опановувати ази економічної науки.

Збільшення навчального часу на вивчення економічних дисциплін у загальноосвітній школі дало можливість залучати до їх викладання фахівців з економіки, передусім спеціалістів з економічної теорії, яких сьогодні готують практично в усіх класичних університетах. Адже студенти спеціальності «економічна теорія» вивчають методику викладання економічної теорії і, крім фаху економіста, отримують додаткову спеціальність викладача економічної теорії. До речі, згідно з новими державними стандартами, студенти всіх спеціальностей напряму «економіка та підприємництво» можуть обрати з циклу вибіркових дисциплін пакет, вивчення якого дає право отримати фах не тільки економіста, а й викладача економіки. Однак допоки не буде збільшено обсяг навчального часу на вивчення економічних дисциплін, залучити висококваліфікованих фахівців до навчального процесу в школі неможливо, оскільки їм не вистачає потрібної кількості годин тижневого навантаження.

Зрозуміло, що на це потрібна добра воля МОН України. Маємо на увазі, наявність прагнення забезпечувати школу фахівцями з економіки. Сьогодні такого прагнення, як нам думається, нема, оскільки МОН систематично зменшує обсяг держзамовлення на підготовку економістів, в тому числі і фахівців з економічної теорії. Торік, наприклад, держзамовлення на спеціальність «економічна теорія» в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького становило лише сім осіб. Якщо врахувати, що в області вже сьогодні діє понад 20 шкіл і гімназій з поглибленим вивченням економіки, то щоб задовольнити їх попит на фахівців з економіки, потрібно не менше 4–5 років. Якби поглиблене вивчення економіки було запроваджене в усіх загальноосвітніх навчальних закладах, то це спричинило б потребу в більш ніж 21 тис. економістів-викладачів [3, с. 456].

Розвиток шкільної економічної освіти потрібен також для поліпшення якості підготовки економістів. Адже високий рівень підготовки фахівців буде лише тоді, коли, з одного боку, молодь обиратиме професію економіста свідомо і, з іншого боку — вищий навчальний заклад матиме можливість виявити професійні задатки абітурієнтів. Без вивчення обширних галузевих спеціальних економічних курсів у школі досягти цього неможливо. Скажімо, як може університет визначити нахил абітурієнта до роботи економістом, якщо той складає вступне випробування не з економіки, а з математики чи географії?

Адже економісту потрібні не математика як така, не знання річок та морів, а вміння аналізувати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між економічними процесами та явищами, виробляти рекомендації щодо прискорення економічного розвитку, складати плани, програми, прогнози тощо.

Певною перепоною на шляху до набуття економічних знань майбутніми спеціалістами та школярами є відсутність якісних підручників. Щоправда, дехто може сказати, що сьогодні взагалі існує голод на підручники.

І це правда. Фінансова скрута не дозволяє вищим навчальним закладам та загальноосвітнім школам забезпечити усіх своїх вихованців навіть тими підручниками, яких достатньо на базах і прилавках магазинів. Але, можливо, то і добре, що на ті підручники не витрачаються державні кошти. Адже на хвилі розмов про «деідеологізацію» навчальної літератури практично відбулася її переідеологізація. Причому гіршого ґатунку. Скажімо, якщо в минулому при деякій заідеологізованості підручники з політичної економії все ж таки відображали досягнення світової економічної науки і спиралися на вітчизняну практику господарювання, то всі наявні сьогодні книжки з основ економічної теорії нагадують кон'юнктурні пропагандистські опуси. Вони нічого не дають ні розуму, ні серцю майбутнього спеціаліста, а лише акцентують його увагу на недоліках планової системи радянської пори і всіляко замовчують або обілюють чорні плями ринкової системи господарювання.

Інакше кажучи, наявні підручники з основ економічної теорії серйозно хибують вульгарною ідеологізацією і навіть міфізацією. Вони не навчають студентів вмінню здійснювати аналіз економічних процесів та явищ, не допомагають пізнавати істину і робити правильні наукові висновки.

З врахуванням викладеного, очевидно, слід визнати, що експеримент зі стихійною підготовкою підручників не вдався. Змінити ситуацію на краще можна було б шляхом видання базового підручника на конкурсній основі з попереднім широким обговоренням його структури і змісту.

І, нарешті, ще одна проблема, без вирішення якої не можна розраховувати на якісне викладання і вивчення курсу економічної науки. Це проблема обсягу навчального навантаження професорсько-викладацького складу. В свій час викладачі суспільних дисциплін мали фіксований обсяг навчального навантаження, який становив не більше 550 годин за рік. Сьогодні навчальне навантаження, згідно з Законом «Про вищу освіту», не повинно перевищувати 900 годин за рік, хоча насправді воно становить 1000–1200 годин. Зрозуміло, що за таких умов не можна розраховувати на високу якість навчального процесу.

Інакше кажучи, Україні потрібна продумана політика щодо здійснення економічного виховання молоді в умовах ринкової трансформації економіки. Вона повинна включати цілу низку заходів, серед яких найважливішими і найбільш невідкладними, на наш погляд, є такі. По-перше, відмова від штучного гальмування розвитку економічної освіти через системи ліцензування та акредитації, припинення безпідставних заяв про перевиробництво економістів в країні, оскільки вони негативно впливають на вибір професії молоддю. По-друге, запровадження обов'язкового поглибленого вивчення економічних дисциплін у 9–12 класах загальноосвітніх шкіл та гімназій з тим, щоб їхні випускники могли реалізувати себе в сфері промисловості, сільському господарстві та невиробничій сфері навіть без продовження навчання у ВНЗ. По-третє, збільшення обсягів держзамовлення на підготовку фахівців з економіки, які здатні читати економічні курси в школі.

Від того, наскільки швидко будуть реалізовані зазначені заходи, в значній мірі залежить не тільки подолання економічної кризи, а й економічний розвиток нашого суспільства. Про це свідчить досвід країн Центральної та Східної Європи, які завдяки розвитку освіти змогли в короткі строки збільшити свої багатства на 30–35 % [1, с. 3]. Хто цього не робитиме, той неминуче залишиться на узбіччі соціально-економічного прогресу.

#### Література

1. Бохняк Зб. Програму дій розроблено, настав час її втілення // Синергія.— 2001.— № 2–3.— С. 2–3.
2. Радзіловський Дж. Освіта для змін: реформа менеджмент- та бізнес-освіти у Центральній та Східній Європі, 1989–2001 // Розбудова менеджмент-освіти в Україні. Матеріали 4-ої щорічної міжнародної конференції 5–7 грудня 2002 року, м. Київ.— 2002.— С. 10–13.
3. Статистичний щорічник України за 2005 рік.— Київ, 2006.— 576 с.
4. Чепурна Н.М. Стан економічної освіти учнів у загальноосвітніх закладах Черкаської області // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Економічна освіта: проблеми і перспективи».— Черкаси, 1999.— С. 101–103.

**В.А. Кучер**

канд. екон. наук  
г. Донецьк

## МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОЦЕНКИ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ УГЛЕДОБЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Угольная отрасль Украины является наиболее проблемным звеном народного хозяйства. Многие шахты являются убыточными и требуют больших дотаций. Это обуславливает необходимость поиска методических подходов, позволяющих сократить затраты и повысить эффективность работы шахт Донбасса [1]. В методологических положениях и инструктивных материалах по разработке бизнес-планов инвестиционных проектов

нет жестких требований к перечню организационных и экономических показателей, которые в обязательном порядке должны быть обоснованы в проектах [2, с. 806; 3, с. 5]. Вместе с тем, как отмечается в работах [4, 5, 6] инвестиционное развитие угольных шахт имеет целый ряд специфических особенностей, которые делают невозможным применение обычных методов расчетов при оценке эффективности инвестиций.

